

TURKEY BETWEEN THE EUROPEAN INTEGRATION AND THE KURDISH QUESTION

Ciprian Vasile Rus, PhD Student, "Babeş-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: Turkey, a predominantly Muslim country, but having its secularism expressly stipulated in the Constitution, is partially situated in Europe, in terms of territory, but in a much higher percentage Turkey belongs to Asia. Integrated in the North Atlantic military structures, Turkey is part of the Western geostrategic defense plan but still remains outside the institutional framework of the European Union and therefore is unable to participate in the European decision-making process. At the moment, Turkey faces some obstacles that can be invoked against its accession to the European Union: the Kurdish issue with its adjacent terrorist phenomenon, the Cyprus problem and Europe's fear, less expressed, regarding the inclusion of a Muslim country in Europe, country that could easily become a kind of "Trojan horse", encouraging the import in Europe of some Middle Eastern problems and could represent a potential bridgehead for the Islamisation of Europe.

Keywords: Turkey, Kurds, Terrorism, European integration, Islam

Turcia kemalistă, "moștenitoarea Imperiului Otoman", este expresia de voință a unui stat de a se îndrepta spre valori instituționale europene și care a avut capacitatea de a-și conștientiza erorile din trecut legate de întârzierea nejustificată a introducerii modernității, cu toate că ocupa vaste teritorii din Europa. Se vrea un stat cu repere organizaționale occidentale, cu instituții laice cu toate că, paradoxal, propovăduirea islamului și răspândirea acestuia în Europa a însemnat principala "indispoziție" creată creștinilor secole de-a rândul de către Imperiul Otoman. Cine și-ar fi închipuit până în secolul XX că Turcia va deveni un stat laic a cărui garanție de laicizare va fi tocmai forța armată, care este principala instituție suport pentru păstrarea teoriei kemaliste. Puterea și voința de schimbare coroborate cu înțelegerea de către aproape întreaga societate turco-otomană au fost determinante la începutul secolului XX. Lipsa schimbării însemna dispariție de pe scena europeană, regres și poate o viitoare sciziune. Istoria nu abundă în astfel de atitudini statale radicale, întinse pe un termen așa de lung și cu rezultate care să mențină un stat în grupul liderilor, dacă nu globali cel puțin regionali. Desprinderea de trecut prin această atitudine a fost un act de voință care a avut rezultate previzionale de importanță geostrategică pentru statul turc nou înființat: desprinderea într-o proporție mare de Orient cu toate că aproximativ 95% din Turcia se află în Asia și apropierea de Europa Occidentală, 5% din teritoriul turc părănd a fi suficient pentru a profita de o potențială "europenizare".

Desprinderea de Orient, competiția cu Rusia pentru influență în spațiul sud-est european putea duce la apariția unor grave vulnerabilități a securității statale. Vulnerabilitatea apare față de Rusia dar și față de statele din Orientul Apropiat care nu vedeau cu ochi buni modernizarea și laicizarea statului turc. Asigurarea securității statului turc a fost tranșată diplomatic prin maximizarea importanței geostrategice a spațiului în care își identifică granițele, adică ca puncte de trecere dinspre Europa spre Orient dar și ca un stat mai ușor acceptat la masa statelor din Orientul Apropiat, cel puțin prin prisma religiei, astfel captând

interesul statelor membre N.A.T.O. La acestea se adaugă veșnica Rusie care, cu excepția momentelor scurte de ambiguitate după evenimente majore din istoria sa, a avut ca scop menținerea influenței sale în Europa de sud-est, considerată tradițional ca fiind cordonul care desparte democrația occidentală de expansionismul rus dar și statele din această zonă, care fie sunt locuite de slavi, fie sunt de religie creștin-ortodoxă și manifestă anumite sentimente de frustrare față de Turcia datorită evenimentelor istorice (cu referire mai ales la Serbia).

La aceste probleme s-a răspuns cu includerea Turciei în structura Alianței Nord-Atlantice și garantarea de către această organizație regională a securității statale turce, în schimbul cooperării împotriva dușmanilor tradiționali ai occidentului. Cine și-ar fi închipuit, anterior secolului XX, Imperiul Otoman să facă parte dintr-o alianță nord-atlantică și care desfășoară acțiuni împotriva unor entități statale de religie islamică? Laicitatea instituțiilor statale presupune pragmatism pe planul politicii externe și nu o poziție dominată de sentimente religioase. Acest pragmatism turc este dovedit de alianța cu Israel, dușman al statelor din Orientul Mijlociu dar apropiat în oarecare măsură de Turcia, care abil a reușit să evite conflicte majore cu statele islamice.

Încununarea politicii kemaliste ar fi încadrarea în structurile economice, politice și financiare europene actuale ca o finalitate a procesului de modernizare instituțională. Procentul de 5% ca parte teritorială a Turciei din Europa este considerat suficient pentru adepții proeuropeni în a cere integrarea în structurile Uniunii Europene. Este Turcia pregătită să facă față cerințelor europene în materie economică și a drepturilor omului? Este oare pregătită să "europenizeze" partea sa asiatică, cu tot ce înseamnă instituționalizare, modernitate, integrare minoritară și nu numai în marea familie europeană, atât din punct de vedere educativ, social cât și politic? Dar oare Europa este pregătită să primească în rândul său, cu drept de decizie, în politicile pe care le va adopta, a unui stat de religie islamică, parte componentă și a sistemului oriental, cu multe tradiții și cutume politice, sociale, economice, militare și religioase diferite din multe puncte de vedere de cele occidentale? Imperiul Otoman nu a făcut parte din Europa dar a invadat-o și a impus reguli în sud-estul acesteia pentru o lungă perioadă, cu efecte pe termen lung și care generează și în contemporaneitate stări conflictuale și atitudini războinice greu de demorsat. Influența turcă, ca moștenire de la otomani, asupra unor state care au o politică rezultată a unor strategii pe termen lung derulate de către Imperiul Otoman (exemplu permutări de populații) poate avea ca efect realizarea unor coaliții care să răstoarne ordinea europeană consacrată. Exemplificative sunt statele nou create în sud-estul Europei, Bosnia-Herțegovina, Kosovo dar și Albania care au suferit modificări etnice importante datorate acțiunilor Imperiului Otoman și care și-au schimbat procentele populației de religie musulmană, în sensul creșterii acestora. În rândul acestor state Turcia are o influență ridicată și s-a implicat în mod direct în conflictele pe care acestea le-au avut cu statele creștine: au antrenat combatanții musulmani adepți ai independenței statale în dauna centralizării, independență bazată în principal pe criterii religioase, din Bosnia, Kosovo, au trimis trupe în Kosovo ca parte a alianței Nord Atlantic pentru a interveni în cazurile conflictuale și a căror obiectivitate este discutabilă, a făcut lobby pentru cauza acestora și pentru a atrage sprijinul statelor occidentale. Europa nu a cunoscut, în cadrul său, existența unor state de religie islamică până de curând. Bosnia-Herțegovina este un stat recent creat în urma unui conflict violent cu forțele iugoslave-sârbe care s-a derulat pe parcursul a trei ani iar Albania este un exemplu de stat care a apelat la ajutorul extern în 1997 pentru a putea

supraviețui unui colaps. Recent declaratul stat Kosovo și care a apărut tot în urma unui conflict violent cu sârbii a antagonizat poziția statelor membre UE și NATO în ceea ce privește recunoașterea sa iar trecutul său istoric ca fundament al existenței sale este discutabil dar aportul Imperiului Otoman este axiomatic în ceea ce privește ponderea procentuală a musulmanilor în interiorul granițelor sale.

Turcia a privit cu pozitivism crearea noilor state în sud-estul Europei mai ales a celor de religie islamică văzând acest fapt ca pe o creștere a influenței sale în zonă dar asumându-și și un rol de protectorat asupra acestor frați mai mici dar divizarea sud estului European și ieșirea de sub tutela U.R.S.S.-ului a tuturor statelor de aici a fost privită cu optimism de la Ankara întrucât scădea influența rusă iar Turcia putea pătrunde pe piață ca lider regional.

Este în beneficiul Turciei pe termen scurt și mediu să apară în această parte a Europei noi state cu populație majoritar musulmană dar oare pe termen lung convine Turciei un scenariu care să accepte apariția unui stat mare musulman în acest spațiu, gen Albania Mare care să cuprindă Albania, Kosovo, Sandjak-ul, părți din Macedonia, poate chiar din Bosnia-Herțegovina și poate și alte teritorii din zonă? Ar putea acesta, aflându-se în întregime în spațiul european să preia inițiativa ca lider european al musulmanilor? Dacă da, atunci Turcia va avea un rol secundar și ar pierde influența asupra acestui stat dar și inițiativa. Să ne amintim că apariția unui stat islamic puternic în Europa era și visul unor islamiști extremiști care au sprijinit conflictele anti-sârbe din deceniul 10 al secolului XX. Osama ben Laden dorea crearea unui asemenea stat și care să constituie avangarda pătrunderii islamiștilor în Europa.

Permiterea aderării Turciei la Uniunea Europeană ar periclita balanța raportului creștini-musulmani în Europa. Ar putea permite constituirea unei peninsule islamice în Europa care să faciliteze accesul musulmanilor într-o Europă îmbătrânită și uzată din multe puncte de vedere. Turcia se luptă încă cu contradicția sa legată de dorința de modernizare și acces la valorile europene și, pe de altă parte, tradiția sa de țară musulmană, deci conservatoare față de valorile occidentale, considerate ostile de Orientul Mijlociu.

O particularitate care mai permite europenilor să stopeze aderarea Turciei la Uniunea Europeană este “problema kurdă”, care departe de a fi rezolvată a fost ameliorată în ultima perioadă de Ankara. Anii '20 ai secolului XX au “omis” soluționarea problemei ridicate de către minoritatea kurdă. Lipsa de unitate a kurzilor, de comunicare pe o singură voce a fost determinantă în lăsarea în vid a soluției. Includerea efectivă în statul turc nou creat fără recunoașterea vreunei forme minimale de autonomie sau a unor drepturi care să le permită continuitate culturală și având ținta fixată în asimilarea forțată, a determinat reacții previzionabile, care erau de așteptat din partea oricărei minorități supusă opresiunii de către majoritate. Netranșarea în termen scurt de către turci a problemei kurde se datorează inclusiv factorilor geografici, net în favoarea kurzilor. Aceștia locuiesc în partea muntoasă a Turciei, la intersecția cu Irakul și Siria, state pe teritoriul cărora se află comunități importante de kurzi. Zona muntoasă impune restricții de circulație serioase forțelor militare, făcând din zonă un spațiu greu de cucerit, asemănător situației trupelor americane care sunt desfășurate în Afganistan. Pe de altă parte, mobilitatea kurzilor în spațiul dintre cele trei state poate ridica probleme diplomatice și militare pe plan extern pentru Turcia în situația continuării acțiunilor contra kurzilor în zona extraturcă. La acestea se adaugă obiceiurile kurde legate de modul lor de viață, de cultura lor militară. Marea majoritate a cutumelor kurde sunt descrise de călători care au traversat spațiul locuit de către aceștia la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul

secolului XX. Aceștia îi descriu pe kurzi ca fiind obișnuiți cu săvârșirea unor tâlhării și ca având un caracter nomad. Unele triburi kurde conviețuiau sub forme de sedentarism dar acestea erau considerate a fi inferioare. În dese rânduri erau raportate stări conflictuale între triburile kurde care nu puteau fi stopate decât prin intervenția forțelor armate. Unele conflicte erau înghețate prin autoritatea unui șef extern celor două triburi și care se bucura de autoritate în rândul acestora. Portul armelor, chiar rudimentare, era ceva obișnuit în rândul kurzilor.

Toate aceste descrieri vin să confirme un caracter războinic al kurzilor dar totodată și lipsa de unitate, de viziune comună asupra unei strategii de acțiune unitare pentru existența unui Kurdistan Mare.

Introducerea noțiunii de “zonă militarizată” de către turci în spațiul locuit de către kurzii din Turcia a menținut sub un oarecare control acțiunile acestora mai ales asupra modului de exprimare a acestora în mediul extern acestui spațiu. Abia la sfârșitul anilor '70 ai secolului XX se va reuși crearea unei entități mai “expresive” care să încerce materializarea radicală a acțiunilor pro independență ale kurzilor turci. Aceasta s-a exprimat, întâmplător sau nu, sub forma unor entități de orientare stângă, cu adepți recrutați din rândul kurzilor săraci, mai ales muncitori din zonele sărace din jurul orașelor. Acțiunile au îmbrăcat și forme violente specifice unei minorități care luptă cu majoritatea pentru independență: lupta de gherilă și forme de acțiune caracteristice fenomenului terorist. Odată ce acțiunile teroriste kurde au fost exprimate și în spațiul extra-kurd, adică pe teritoriul Turciei, în orașele mari sau chiar în statele occidentale, problema kurdă a fost reconștientizată de către comunitatea occidentală care o lăsase uitată din anii '20. Acțiunile teroriste au fost coroborate cu lobby-ul dezvoltat de comunitățile kurde din statele occidentale, comunitatea kurdă fiind foarte numeroasă, mai ales în Germania. S-au deschis centre culturale kurde în orașele europene importante (exemplu, Paris) care au promovat elemente de cultură kurdă și au făcut publicitate “problemei kurde” în mass-media occidentală, aceasta fiind larg prezentată publicului occidental, adept al respectării drepturilor omului. Sensibilizarea publicului european cu privire la situația kurzilor coroborată cu formarea pentru Turcia a unei imagini de stat islamic care nu respectă drepturile omului contravin principiilor europene. „Problema kurdă” a fost exportată în Europa prin atentatele teroriste care au fost planificate de către membrii P.K.K. și astfel s-au adus prejudicii destul de serioase Turciei pro-europene.

Pe de altă parte, Turcia a știut să profite de poziția sa geografică, de importanța sa economică, reprezentând un punct obligatoriu, aproape în orice variantă ar fi analizat, de trecere a gazelor naturale dinspre Caucaz, Rusia spre Europa Occidentală și avut o politică activă în acest sens. Criza siriană i-a oferit Turciei o nouă oportunitate de a se afirma ca lider regional în defavoarea Siriei și a Rusiei, care a sprijinit Siria împotriva unei intervenții occidentale. Politica Turciei ca lider regional fără a fi parte a Uniunii Europene față de Rusia a fost una care să îi servească interesele, în mod clar împotriva intereselor rusești dar fără o exprimare fățișă care să deranjeze în mod direct și fără echivoc diplomația rusă: a sprijinit lupta pentru independență a musulmanilor din Bosnia-Herțegovina și din Kosovo care au luptat împotriva sârbilor sprijiniți de către Rusia, au sprijinit lupta și solicitările cecenilor pentru proclamarea independenței Ceceniei în defavoarea Rusiei și au căutat realizarea unei țesături de alianțe regionale care să contracareze diplomația rusă.

Această scurtă aserțiune a fost realizată pentru a sublinia diferența, antagonia de interese turco-ruse în regiune, ca rezultat al luptei pentru influență în spațiul sud-est european

și în Orientul Mijlociu, unde Turcia are pretenția de a deveni lider, cu toate că laicizarea statului începută de Kemal Atatürk nu este privită cu ochi buni de către statele islamice. Pe de altă parte, trebuie reaminită doctrina de stânga pe care se sprijină Partidul Muncitorilor din Kurdistan, P.K.K., acum rebotezat. Nu mergem mai departe cu ideea unei apropieri între acesta și Rusia dar opinia existenței cel puțin a unei simpatii între cele două entități poate fi afirmată. Interesul Rusiei ca Turcia să se confrunte cu probleme interne de natură segregacionistă, exprimate sub forme teroriste care să o slăbească sau să o țină departe de structurile Uniunii Europene, în condițiile în care Turcia este parte componentă a Organizației Nord Atlantice, poate fi considerat din punctul acesteia de vedere ca fiind întemeiat.

Pe lângă aspectele menționate intervine și factorul religios. În jurul Turciei există un coordon de state de religie creștin ortodoxă, care majoritatea au avut de suferit în perioada Evului Mediu de pe urma politicii de islamizare dusă de către Imperiul Otoman și care, poate doar cu excepția României sunt mai apropiate de Rusia. Kurzii, pe de altă parte, deși musulmani, nu sunt adepți fervescenți ai practicilor religioase. Practica religioasă este una mai moderată în cazul acestora, deci o integrare în sistemul statal turcesc bazată pe criterii religioase este puțin plauzibilă.

Pe de altă parte, Turcia este dominată în ultima perioadă de către partidul AKP (Partidul pentru Dreptate și Dezvoltare) prin exponentul său, actualul președinte al Turciei, Recep Tayyip Erdogan. Acest partid a fost deseori asociat în mass-media cu sintagma de „partid islamic”, însă liderii săi nu acceptă această sintagmă ci preferă să menționeze că reprezintă un partid conservator. Oricum anumite indicii spre cel puțin ușoară orientare a Turciei spre conservatorismul islamic există: în anul 2014, în Turcia, guvernul a interzis utilizarea Twitter și Youtube, decizie asupra căreia a revenit după ce Curtea Constituțională a stabilit neconstituționalitatea acestei măsuri iar în luna noiembrie 2014, președintele Recep Tayyip Erdogan a declarat că o femeie nu poate fi pusă pe picior de egalitate cu un bărbat. Pe de altă parte, nu trebuie trecut cu vederea nici faptul că, în anul 1998, Recep Tayyip Erdogan, care a fost în trei rânduri prim-ministru al Turciei iar acum deține funcția de președinte, a fost condamnat și a executat patru luni de închisoare cu executare datorită faptului că ar fi instigat la islamism, ceea ce contravenea principiilor instituite de Kemal Atatürk. Politizarea evenimentului i-a creat un val imens de popularitate și l-a propulsat în elita politică turcă.

Liderul P.K.K., Abdullah Ocalan, a fost capturat de serviciile de informații turce la sfârșitul anilor '90 după o complicată acțiune desfășurată în cooperare cu alte servicii în Orientul Mijlociu și Africa. Condamnat inițial la moarte, pedeapsa i-a fost strămutată în pedeapsa cu închisoarea pe viață într-o închisoare de maximă siguranță. Acesta a fost un semnal important pentru statele occidentale de încercare de semnalare a accederii pe un drum european a Turciei, în ceea ce privește respectarea drepturilor omului. Liderul P.K.K. a lansat, la rândul său, ulterior, din închisoare, un apel la încetarea acțiunilor de natură teroristă derulate împotriva Turciei și utilizarea metodelor diplomatice și de lobby pentru cauza kurdă. Paralel, Turcia lasă impresia „îndulcirii” tonului vis-a-vis de kurzi, mai ales că la granița cu Irakul rezistența kurdă împotriva Statului Islamic este susținută de Turcia. O eventuală cădere a acestei rezistențe ar aduce Turcia față în față cu luptătorii teroriști ai Statului Islamic, adepți ai califatului, principiu opus doctrinei kemaliste. Oricum ideea acordării unei largi autonomii kurzilor din Turcia nu poate fi acceptată deocamdată, cu atât mai puțin o altă formă mai evoluată de autodeterminare. Cu toate acestea, Turcia nu a evitat, nu doar să recunoască, ci și

să sprijine, în mod activ, acțiunile de independență ale musulmanilor din Bosnia-Herțegovina din perioada 1992-1995 iar mai târziu a celor din Kosovo, unde a sprijinit cel puțin prin antrenarea luptătorilor membri ai Armatei de Eliberare din Kosovo, cunoscută ca U.C.K., organizație catalogată inițial ca fiind teroristă iar ulterior scoasă de pe această listă, datorită unor obiective subiective urmărite de unele state membre N.A.T.O.

Situația ideală pentru Turcia ar fi aceea de a ține sub control problema kurdă, de a se afirma ca entitate conducătoare a musulmanilor din sud-estul Europei, care să se afle sub deplinul său control (probabil, fără a se uni într-un singur stat, gen Albania Mare) și de a fi liderul necontestat al statelor din Europa de sud-est, ca primă putere economico-militară. Obiective greu realizabile dar nu imposibile, însă, condiția sine-qua-non este aceea de a deveni membră a Uniunii Europene, pentru a da frâu liber tranzacțiilor comerciale și a avea un rol decizional în ceea ce privește politicile europene. Cât timp Turcia nu este membră a Uniunii Europene obiectivul rămâne distant dar pragurile rămân cele menționate: doar 5% face parte din Europa din punct de vedere teritorial, este un stat musulman care odată acceptat în Uniunea Europeană poate schimba mult din politicile europene, poate modifica în timp raportul creștini versus musulmani, poate deveni o poartă de intrare în Europa a musulmanilor din Orientul Mijlociu și odată cu aceasta a unor probleme neprevăzute etc.